

УДК 81'255.4:81'373.612.2

СПОСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ МЕНТАЛЬНОГО ОБРАЗУ ОНТОЛОГІЧНОЇ МЕТАФОРИ В ПЕРЕКЛАДІ

**Ікалюк Л.М., к. філол. наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології**

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

**Тацакович У.Т., студентка V курсу
факультету іноземних мов**

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті окреслено основні способи репрезентації ментального образу онтологічної метафори в перекладі. Кожну перекладацьку стратегію проілюстровано порівнянням онтологічних метафоричних виразів із романів В. Вулф «Місіс Деллоуей» і «На маяк» із варіантами їхнього перекладу українською, російською, французькою й італійською мовами.

Ключові слова: онтологічна концептуальна метафора, просторова метафора, структурна метафора, концептуальний метафоричний вираз, ментальний образ, концептуалізація.

В статье рассматриваются главные способы репрезентации ментального образа онтологической метафоры в переводе. Каждая переводческая стратегия объясняется путем сравнения онтологических метафорических выражений из романов В. Вулф «Миссис Дэллоуэй» и «На маяк» с вариантами их перевода на украинском, русском, французском, а также итальянском языках.

Ключевые слова: онтологическая концептуальная метафора, пространственная метафора, структурная метафора, концептуальное метафорическое выражение, ментальный образ, концептуализация.

Ikaljuk L.M., Tatsakovych U.T. MEANS OF RENDERING MENTAL IMAGERY OF ONTOLOGICAL CONCEPTUAL METAPHORS IN TRANSLATION

The article outlines the main means of rendering mental images embodied in ontological conceptual metaphors from the source language into the target one. Each translation strategy is illustrated by an example comparing ontological metaphorical expressions taken from V. Woolf's two novels "Mrs Dalloway" and "To the Lighthouse" with their Ukrainian, Russian, French, and Italian translation variants.

Key words: ontological conceptual metaphor, spatial metaphor, structural metaphor, conceptual metaphorical expression, mental image, conceptualization.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ ст. прихильники когнітивного підходу в лінгвістиці почали застосовувати інструментарій когнітивної науки до перекладу метафори. Вони пролили нове світло на перекладацькі дослідження, розглядаючи процес перекладу як дистанційну взаємодію двох різних когнітивних структур адресанта й адресата через когніцію перекладача, а метафору – як одиницю мислення, що має системний, концептуально вмотивований характер і реалізується в мовленні у вигляді метафоричних виразів. Такі науковці, як Е. Табаковска, К. Шеффнер, З. Ковешец, Н. Менделбіт, С. Хелверсон, М. Хірага, Н. Маругіна, О. Бурмакова, С. Шурма та ін. наводять у своїх працях види й причини концептуальних зсувів і перераховують труднощі в збереженні концептуальної образності, орієнтуючись при цьому здебільшого на проблеми структурної концептуальної метафори, звертаючи увагу на просто-

рові й онтологічні концептуальні метафори тільки побіжно. Щодо онтологічних метафор, то вони, як зазначає Дж. Лакофф, дають нам змогу сприймати недискретні, абстрактні речі як дискретні, конкретні об'єкти чи сутності та, як наслідок, говорити про них, класифікувати й рахувати їх [1, с. 23]. До онтологічних метафор належать метафори-контейнери (ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ Є КОНТЕЙНЕРАМИ, ПОЛЕ ЗОРУ Є КОНТЕЙНЕРОМ та ін.), сутнісні метафори (ЩОСЬ Є СУТНІСТЮ), персоніфікації (ЩОСЬ Є ЛЮДИНОЮ) і такі базові метафори, як ПОДІЇ Й ДІЇ Є ОБ'ЄКТАМИ та ДІЯЛЬНІСТЬ Є РЕЧОВИНОЮ [1, с. 24–28]. У традиційних концепціях перекладу онтологічні метафори зазвичай розглядаються як «мертві метафори» або ж узагалі не вважаються метафорами, тому теоретики й практики перекладу не приділяли та не приділяють їм достатньо уваги. Незважаючи на їхню базовість і системність, у них закла-

дений певний ментальний образ, який евокується під час уживання відповідного метафоричного виразу, що нерідко є важким для відтворення в перекладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Польська вчена Е. Табаковська розглядає способи відтворення концептуальної образності онтологічних метафор на матеріалі віршів Е. Дікінсон і їхніх перекладів польською мовою; вона виділяє збереження оригінальної метафори й оригінального образу; заміну оригінальної метафори іншою онтологічною метафорою; модифікацію оригінального образу й компенсування оригінального образу через підсилення онтологічної метафори [2, с. 168–181]. Українська дослідниця С. Шурма подає такі види концептуальних зсувів під час відтворення концептуального образу в рамках моделі ВЕЛИКИЙ ЛАНЦЮГ БУТТЯ, як вилучення метафоричного образу, уведення відсутньої в тексті оригіналу концептуальної метафори, доповнення власною інтерпретацією й заміна метафоричного образу [3, с. 213–217]. Російський науковець Н. Маругіна окреслює тільки два способи перекладу: збереження образу метафоричного виразу та його трансформацію [4, с. 51]. Ці дослідження, однак, є доволі фрагментарними й не наводять усіх стратегій, до яких удаються перекладачі, намагаючись відтворити ментальний образ онтологічної метафори в перекладі. Ця проблема потребує глибшого висвітлення та детальнішого окреслення всіх можливих способів відтворення концептуальної образності онтологічних метафор у перекладі, що й зумовлює актуальність дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення способів репрезентації ментального образу онтологічної метафори в перекладі. Матеріалом дослідження слугували 200 метафоричних виразів із двох романів В. Вулф («Місіс Деллоуей», «На маяк») і 658 варіантів їхнього перекладу українською, російською, французькою й італійською мовами.

Виклад основного матеріалу дослідження. У різних контекстах представники відносно близьких культур можуть використовувати різні онтологічні метафори для концептуалізації якоїсь дії, стану, явища чи ділянки простору. Британці, французи й італійці, наприклад, концептуалізують вулицю як контейнер, застосовуючи онтологічну метафору ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ Є КОНТЕЙНЕРАМИ: “And Elizabeth waited in Victoria

Street for an omnibus” [5, с. 110]; «Élisabeth attendit, dans Victoria Street, un omnibus» [6, с. 134]; «Intanto Elizabeth aspettava l’omnibus in Victoria Street» [7, с. 320]. Маркерами цієї метафори є прийменники «in», «dans» та «in» відповідно. Українці й росіяни в цьому контексті концептуалізують вулицю як пласку поверхню, на якій можна стояти, застосовуючи онтологічну метафору ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ Є ОБ’ЄКТАМИ: «Елізабет чекала автобуса на Вікторія-стріт» [8, с. 143]; «Элизабет ждала автобуса на Виктория-стрит» [9, с. 227]. Інший контекст зумовив би використання метафори-контейнера; у виразі «звертати у вуличку», наприклад, читач концептуалізуватиме вулицю як контейнер, беручи до уваги вуличний простір загалом. В американській англійській прийменник «on» (“on the streets”) трапляється частіше, аніж «in». Тож доволі часто перекладачі, намагаючись відтворити метафору оригіналу, застосовують у цільовому тексті ті онтологічні метафори, що в тому чи іншому контексті є більш звичними для їхньої культури.

Інколи перекладачі можуть відтворити метафору вихідного тексту, але з певних суб’єктивних міркувань роблять вибір на користь іншої онтологічної метафори. Пітер Волш у романі «Місіс Деллоуей», роздумуючи про їхні з Кларисою стосунки, пригадує одну розмову біля озера, під час якої їм було так легко порозумітися, що вони ніби «заходили й виходили з голови» один одного: “They went in and out of each other’s minds without any effort” [5, с. 52]. В. Вулф застосовує тут онтологічну метафору РОЗУМ Є КОНТЕЙНЕРОМ (THE MIND IS A CONTAINER). Український та італійський перекладачі зберігають вихідну метафору й ментальний образ, закладений у ній: «Вони заходили й виходили з голови одне одного без найменшого зусилля» [8, с. 68]; «Entravano e uscivano l’uno dalla mente dell’altra senza alcuno sforzo» [7, с. 168]. Французький перекладач замінює метафору оригіналу персоніфікацією – онтологічною метафорою ДУША / ДУХОВНЕ НАЧАЛО Є ЛЮДИНОЮ: «Leurs esprits se rencontraient et se quittaient sans aucun effort» [6, с. 61]. Щоб наголосити на духовному зв’язку між Пітером і Кларисою, перекладач наділяє їхні духовні «я» людськими рисами, які «зустрічаються» й «прощаються» без зусиль. Уведення іншої онтологічної метафори призводить до зміни ментального образу, котрий значно відрізняється від оригіналу, хоч і передає загальну суть сказаного. Російський

перекладач теж застосовує іншу онтологічну метафору, помітно модифікуючи авторську ідею «духовного порозуміння» між закоханими: «Они сидели на земле и болтали – он и Кларисса, и *все* выражалось и схватывалось само, без малейших усилий» [9, с. 102]. Онтологічна метафора ВСЕ Є СУТНІСТЮ дає змогу надати чомусь невизначеному й дуже загальному відносно визначені обриси й змусити «це щось» діяти. Використання її в перекладі, однак, зумовлює опускання ментального образу вихідного тексту й відтворення оригінальної ідеї надто узагальнено.

У багатьох досліджених нами прикладах перекладачі зберігають оригінальну метафору, але або відтворюють її ментальний образ неповноцінно, або створюють інший ментальний образ, відмінний від оригіналу. У романі «На маяк» донька містера Ремзі Кем, спостерігаючи за тим, як її батько читає книгу під час їхньої подорожі до маяка, бачить, що він дуже рідко відволікається, бо дуже захоплений читанням. Не встигне він підняти очі, як знову *поринає в читання*: “...his mind flew back again and he *plunged into his reading*” [10, с. 160]. Метафоричний вираз «поринати в читання» евокує дві онтологічні метафори: ДІЯЛЬНІСТЬ Є РЕЧОВИНОЮ та ДІЯЛЬНІСТЬ Є КОНТЕЙНЕРОМ. Перша метафора актуалізується завдяки дієслову «to plunge», що містить у собі такий центральний елемент значення, як ПОТРАПЛЯТИ В ЩОСЬ РІДКЕ [11], і дозволяє концептуалізувати процес читання як рідину. Маркером другої метафори є прийменник «into», що передбачає рух усередину чогось і підкреслює, що містер Ремзі так зацікавлений читанням, що мовби «занурюється» в нього, як у щось рідке. Ментальний образ «занурення в читання» зберігається у французькому й італійському перекладах: «...son esprit prenait de nouveau son vol et il *se replongeait dans sa lecture*» [12, с. 212]; «...la mente tornava indietro volando e lui *si rituffava nella lettura*» [13, с. 117]. Французьке дієслово «plonger» та італійське «tuffare» містять у собі центральний елемент значення ЗАГЛИБЛЮВАТИСЯ В РІДИНУ [14] і разом із прийменниками «dans» й «in» дозволяють сконструювати сцену, аналогічну оригіналу. Російський перекладач подає ментальний образ «падіння» в процес читання: «Но он в это так углублен, что если поднимет глаза, – вот как сейчас, – то не для того, чтоб на что-то взглянуть, а для того, чтоб вернее ухватить свою мысль. И – *снова проваливается в чтение*» [15, с. 78]. Прийменник «в»

у метафоричному виразі «проваливаться в чтение» евокує онтологічну метафору оригіналу ДІЯЛЬНІСТЬ Є КОНТЕЙНЕРОМ. Центральний елемент значення російського дієслова «проваливаться» – ПАДАТИ В ОТВІР [16] – не дозволяє, однак, актуалізувати другу онтологічну метафору вихідного тексту ДІЯЛЬНІСТЬ Є РЕЧОВИНОЮ. Російський перекладач створює ментальний образ читання як отвору, у який «провалюється» містер Ремзі, що суттєво відрізняється від ментального образу, поданого в оригіналі.

Трапляється так, що перекладачі з певних причин замінюють онтологічну метафору вихідного тексту на нову просторову чи структурну метафору. Наприклад, у романі «Місіс Делловей» дочка Клариси Елізабет, ідучи в напрямку до собору Св. Павла, раптом чує звук сурм у гаморі: “The noise was tremendous; suddenly there were *trumpets* (the unemployed) *blaring, rattling about in the uproar*; military music...” [5, с. 113]. Метафоричний вираз “trumpets rattling about in the uproar” евокує дві онтологічні метафори: СТАНИ Є КОНТЕЙНЕРАМИ та персоніфікацію СУРМА Є ЛЮДИНОЮ. Маркером першої метафори є прийменник «in», що дозволяє читачеві концептуалізувати стан гамору як контейнер для звуків сурм. Обидві метафори й ментальний образ, який вони створюють, зберігаються тільки у французькому перекладі: «Le bruit était formidable; tout à coup *des trompettes éclatèrent, retentirent* – c’étaient les *chômeurs* – dans le *vacarme*; de la musique militaire...” [6, с. 137]. Центральні елементи значення французьких дієслів «éclater» (ВИБУХАТИ, РОЗКОЛЮВАТИСЯ, ГОЛОСНО ПРОЗВУЧАТИ [14]) та «retentir» (ВІДЛЮНЮВАТИ, ГРИМІТИ [14]) корелюють із центральними семантичними рисами англійських дієслів «to blare» (ВИДАВАТИ ГОЛОСНІ, РІЗКІ ЗВУКИ [11]) і «to rattle» (ВИДАВАТИ ШВИДКІ, КОРОТКІ ЗВУКИ [11]); зберігається також прийменник «в» – «dans», у результаті чого цільовий ментальний образ еквівалентний оригіналу.

Український перекладач неточно передає оригінальну фразу й відтворює ментальний образ неповноцінно: «...тут долинув страшенний гуркіт, ще й сурми (безробітні) засурмили й *щось затарабанило в гаморі – військовий оркестр*» [8, с. 147]. Обидві онтологічні метафори вихідного тексту зберігаються в перекладі, однак з’являється ще третя персоніфікація (ВІЙСЬКОВИЙ ОРКЕСТР Є ЛЮДИНОЮ) у виразі «щось затарабанило в гаморі – військовий оркестр», що неточно

передає зміст оригіналу. Змінюється остаточна концептуалізація сцени: читач уже уявлятиме не гамір-контейнер, усередині якого чути звуки сурм, а гамір-контейнер, у якому гучно лунає оркестрова музика.

Російський перекладач створює інший ментальний образ: «Грохот немислимый; вдруг еще *трубы* вступили (это безработные), *вонзились, врезались в грохот*; военная музыка...» [9, с. 232]. Метафоричний вираз «вонзиться, врезаться в грохот» евокує метафору СТАНИ Є КОНТЕЙНЕРАМИ та персоніфікацію СУРМА Є ЛЮДИНОЮ, але модифікує ментальний образ, створений цими метафорами: російський читач уявлятиме звуки сурм як ножі, що вриваються в гуркіт-контейнер, що суттєво відрізняється від первинної побудови сцени.

Італійський перекладач вводить просторову метафору: «Il chiasso però era tremendo. E poi d'un tratto si udirono *squilli di tromba* (i disoccupati) *sovrastare quel bailamme*; una musica militaresca...» [7, с. 328–329]. У цьому разі зберігається тільки персоніфікація СУРМА Є ЛЮДИНОЮ; онтологічна метафора-контейнер замінюється просторовою метафорою СИЛА ЧИ КОНТРОЛЬ Є РУХОМ УГОРУ: італійське дієслово «sovrastare» (СТОЯТИ НАД ЧИМОСЬ, ДОМІНУВАТИ [17]) у метафоричному виразі «звуки сурм домінують над гуркотом» дозволяє концептуалізувати звук сурм як силу, що «стоїть над» довколишнім гамором. Тому остаточна концептуалізація сцени буде значно відрізнитися від первинної.

Доволі часто перекладачі звертаються до більш деталізованих і ускладнених ментальних образів у цільовому тексті. У романі «На маяк» місіс Ремзі, відчуваючи, що в домі існує напруга між батьком (її чоловіком) і дітьми та між гостями й дітьми, каже, що із цієї ситуації треба шукати якийсь вихід: “They must find a way *out of it all*” [10, с. 6]. Метафоричний вираз оригіналу «знаходити вихід із цього всього» актуалізує онтологічну метафору ТРУДНОЩІ Є КОНТЕЙНЕРАМИ, що належить до більш загальної метафори СТАНИ Є КОНТЕЙНЕРАМИ. Завдяки прийменнику «out of», що передбачає напрямок «ізсередини – назовні», читачі оригіналу концептуалізують складну ситуацію як контейнер, з якого треба «вийти», щоб справи пішли на лад. Французький та італійський варіанти перекладу зберігають цю онтологічну метафору й ментальний образ, закладений у ній: «Il fallait trouver un moyen

de sortir de tout cela» [12, с. 8]; «Dovevano trovare un via *d'uscita*» [13, с. 9]. Метафоричний вираз «знайти спосіб, щоб *vui'tti iz c'ògo vs'ògo*» у французькому перекладі та «знайти спосіб *виходу*» в італійському дозволяють уявити труднощі у вигляді контейнера, з якого треба вийти. Російський перекладач задіює структурну метафору, щоб перекласти це речення: «*Из всего этого* как-то надо было *выпутываться*» [15, с. 2]. Завдяки прийменнику «из» онтологічна метафора оригіналу в перекладі зберігається, однак остаточний ментальний образ ускладнюється структурною метафорою ПРОБЛЕМА Є СПЛУТАНИМ КЛУБКОМ. Складна ситуація тут уже уявляється плетивом, з якого треба «виплутатися», щоб усе стало на свої місця.

Часто перекладачі відкидають онтологічну метафору оригіналу, замінюючи її концептом чи фреймом. Наприклад, у романі «Місіс Делловей» Пітер Волш згадує, як на початку дев'яностих він втрачав голову від Клариси: “It was at Bourton that summer, early in the nineties, when he was so passionately *in love with Clarissa*” [5, с. 48]. Прийменник «in» дає змогу концептуалізувати кохання як контейнер, усередину якого потрапляє людина, котра закохується; тому Пітер Волш перебував «у стані пристрасного кохання» до Клариси. Цей ментальний образ актуалізується через онтологічну метафору КОХАННЯ Є КОНТЕЙНЕРОМ (СТАНИ Є КОНТЕЙНЕРАМИ). Український і російський перекладачі, бажаючи уникнути незвичного для цільової читацької аудиторії дослівного перекладу англійської фрази «to be in love», опускають онтологічну метафору оригіналу й уводять структурну метафору КОХАННЯ Є БОЖЕВІЛЛЯМ: «Це сталося в Бортоні того літа на початку дев'яностих, коли він був *до безтями закоханий* у Кларису» [8, с. 63]; «Это было в Бортоне тем летом, в начале девяностых годов, когда он так *сходил с ума* по Клариссе» [9, с. 95]. Французький та італійський перекладачі замінюють первинну метафору фреймом «перебування в стані закоханості»: «C'était à Bourton, peu après 1890, l'été où il était *si passionnément amoureux* de Clarissa» [6, с. 57]; «La scena era a Bourton, nell'estate del 1890 o giù di lì, all'epoca in cui Peter Walsh era *appassionatamente innamorato* di Clarissa» [7, с. 159–160]. Вони використовують звичний для них вираз «бути закоханим» («être amoureux de quelqu'un» та «essere innamorato/a di qualcuno»).

Таблиця 1

Частота застосування способів репрезентації онтологічної метафори в перекладі

Спосіб репрезентації	1	2	3	4	5	6	7	8
Кількість перекладів метафори	315	65	9	139	7	18	99	6

Висновки з проведеного дослідження. Для дослідження ми проаналізували 200 онтологічних метафоричних виразів із двох романів Вірджинії Вулф і 658 варіантів їхнього перекладу чотирма мовами. На основі аналізу можна виділити вісім способів репрезентації ментального образу онтологічної метафори в перекладі: 1) збереження метафори та ментального образу, що міститься в ній; 2) збереження метафори; створення іншого ментального образу; 3) збереження метафори; неповноцінне відтворення ментального образу; 4) заміна іншою онтологічною метафорою; 5) заміна просторовою метафорою; 6) заміна структурною метафорою; 7) заміна метафори концептом / фреймом; 8) опущення метафори та ментального образу.

На основі таблиці робимо **висновок**, що перекладачі, стикаючись з онтологічними метафорами в оригіналі, зберігають їх і відтворюють закладений у них ментальний образ тільки за умови, що остаточний варіант перекладу буде звичним для цільової аудиторії. Представники відносно близьких культур переважно застосовують однакові онтологічні метафори в схожих контекстах: із 658 досліджених варіантів перекладу в 315 онтологічну метафору та ментальний образ оригіналу збережено в перекладі (48% від загальної кількості). Якщо в певному контексті онтологічна метафора оригіналу є нетиповою для представників цільової читачької аудиторії, перекладачі замінюють її іншою, більш звичною для них онтологічною метафорою (139 варіантів перекладу із 658, що становить 21% від загальної кількості). Доволі часто з певних суб'єктивних міркувань, навіть якщо онтологічну метафору оригіналу можна зберегти в перекладі, автори цільових текстів замінюють її концептом або фреймом (15% від загальної кількості), створюють інший ментальний образ, зберігаючи при цьому первинну метафору (10%), уводять нову структурну метафору (3%), відтворюють початковий ментальний образ тільки частково (1,4%), замінюють онтологічну метафору просторовою (1%) або опускають метафору вихідного тексту взагалі (0,9%).

Перекладачі здебільшого вдаються до різних модифікацій онтологічної метафори

оригіналу та її ментального образу: 52% варіантів перекладу ілюструють заміну первинної метафори, її ментального образу чи опущення метафори взагалі, що свідчить про систематичне свідоме порушення балансу між концептуалізаціями вихідного та цільового текстів і про часту відмінність між побудовами сцени в оригіналі та перекладі.

Проведене дослідження є тільки першим кроком на шляху до глибшого висвітлення проблеми онтологічної метафори в перекладознавстві та детального опису можливих способів репрезентації її образного наповнення в перекладі, адже розглядає обмежену кількість онтологічних метафор і їхні варіанти перекладу чотирма мовами, які в культурному аспекті є доволі близькими. Дослідження залишає перспективи для подальших розвідок, які б залучали більшу кількість метафоричних виразів із різних видів текстів, зокрема поетичних, і варіанти їхнього перекладу іншими мовами, наприклад, східними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lakoff, G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. – London : The University of Chicago Press, 1980. – 241 p.
2. Табаковська Е. Когнітивна лінгвістика і поетика перекладу : [монографія] / Е. Табаковська; пер. С. Тюпа. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного у-ту ім. В. Стефаника, 2013. – 203 с.
3. Шурма С. Концептуальний зсув при перекладі образності в межах концептуальної моделі ВЕЛИКИЙ ЛАНЦЮГ БУТТЯ (на матеріалі сучасних американських романів) / С. Шурма // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи : зб. наук. пр. – Київ : Логос, 2013. – С. 209–219.
4. Маругина Н. Когнитивный аспект перевода метафоры (на материале повести М.А. Булгакова «Собачье сердце» и ее переводов на английский язык) / Н. Маругина // Язык и культура. – 2008. – № 4. – С. 42–52.
5. Woolf V. *Mrs Dalloway* / V. Woolf [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gutenberg.net.au/ebooks02/0200991.txt>.
6. Woolf V. *Mrs Dalloway* / V. Woolf ; traduction fr [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ebooksgratuits.com/html/woolf_mrs_dalloway.html.
7. Woolf V. *Mrs Dalloway* / V. Woolf ; traduzione it. di Pier Francesco Paolini [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.giuntialpunto.it/product/b0062zlcvi/libri-mrs-dalloway-ewerton-classici-virginia-woolf>.

8. Вулф В. Місіс Деллоуей / В. Вулф ; укр. перекл. Т. Бойка. – К. : Комумбук, 2016. – 207 с.
9. Вулф В. Миссис Дэллоуэй / В. Вулф ; русс. перев. Е. Суриц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.e-reading.club/book.php?book=12637>.
10. Woolf V. To the Lighthouse / V. Woolf [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gutenberg.net.au/ebooks01/0100101.txt>.
11. Longman Dictionary of Contemporary English : 5th ed. – Harlow : Pearson Education Limited, 2009.
12. Woolf V. La Promenade au Phare / V. Woolf ; traduction fr. de M. Lanoire [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ebooksgratuits.com/details.php?book=267.
13. Woolf, V. Gita Al Faro / V. Woolf ; traduzione it. di L. Bianciardi [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.scribd.com/document/335105283/Gita-Al-Faro-ENewton-Classici-Download-PDF>.
14. Larousse: le dictionnaire français [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais>.
15. Вулф В. На маяк / В. Вулф ; русс. перевод Е. Суриц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.e-reading.club/book.php?book=81243>.
16. Большой толковый словарь русского языка / под ред. С. Кузнецова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gramota.ru/slovari/info/bts/>.
17. Vocabolario Treccani della Lingua Italiana [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treccani.it/vocabolario/>.